

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOSOFICKÁ
KATEDRA FILOSOFIE**

**Idea harmonie v Komenského pansofickém
a všenápravném období**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: **PhDr. Věra Schifferová, CSc.**

Vypracovala: **Zlata Zářecká**

Rok vypracování: **2010**

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na mojí práci vztahují autorská práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou, nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 6. 2010

Zlata Zářecká

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní PhDr. Věře Schifferové, CSc. vedoucí mé bakalářské práce za její odborné rady, trpělivost a čas, který mi věnovala při konzultacích.

Souhrn

Bakalářská práce se zabývá Komenského ideou harmonie v jeho pansofickém a všenápravném období.

První část je o ontologických a theologických základech harmonie. Podle Komenského, Bůh stvořil svět podle idejí obsažených ve své mysli. Popisují zde tři světy, které mají společné obecné principy. V následující kapitole se zabývám harmonií v Komenského vychovatelské nauce. Píši zde o Komenského didaktických a pansofických snahách. Cílem vševědné školy bylo vychovávat žáky k všeobecné moudrosti a lidskosti. Nalezneme zde také Komenského zásady pro snadnější, příjemnější a efektivnější vyučování. Třetí část obsahuje gnoseologické základy harmonie, kde se zabývám třemi prameny světla, nástroji světla a metodami, jak světlo šířit. Poslední kapitola se zabývá Komenského myšlenkami o harmonii a smíření lidstva. Chtěl dosažení harmonie s věcmi, ostatními lidmi a Bohem, prostřednictvím nové filosofie, politiky a theologie.

Klíčová slova

harmonie, panharmonie, soulad

Title

Idea of harmony in Comenius' Pansophy and Universal reform

Abstract

The bachelor work deals with Comenius' idea of harmony in his pansophy and universal reform period.

First part is about ontological and theological foundations of harmony. Under Comenius, God created the world according to the ideas contained in his mind. Here I describe three worlds, which have a common general principles. In the next chapter I deal with the harmony in the Comenius tutorial teaching. I am writing here about Comenius' didactic and pansophy efforts. In „allscience“ school the aim was to educate pupils to the general wisdom and humanity. We'll also find here Comenius' principles for easier, more comfortable and more effective teaching. The third part contains the epistemological foundations of harmony, where I deal the three sources of light, light instruments and methods, as the light spread. The last chapter deals with the Comenius' ideas about harmony and reconciliation of humanity. He wanted to achieve harmony with things that other people and God, through a new philosophy, politics and theology.

Key words

harmony, panharmony, concordance

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Ontologické a theologické základy harmonie.....	12
3. Pojem harmonie v Komenského výchovateľské nauce.....	17
4. Idea harmonie v Komenského gnoseologii.....	24
5. Komenského myšlenky o harmonii a smíření lidstva.....	35
6. Závěr	40
7. Seznam použité literatury	41

1. Úvod

Jan Amos Komenský (1592-1670) je širší veřejností vnímán hlavně jako pedagog. Byl však také významným theologem, filosofem, encyklopedistou, filologem a spisovatelem. Některé jeho myšlenky jsou aktuální dodnes. Je pro něho příznačné spojení filosofie a theologie. Je filosofem celkovosti a nenásilí. Zájem o myšlenky smíření, odstranění konfliktů a nastolení harmonie do jisté míry ovlivnil i jeho nelehký život.¹ Jako hluboce věřící křesťan útěchu, naději a jistotu v těžkých chvílích hledal u Boha a později ji nalézá také ve výchově.

Komenský se zamýšlel také nad tím, proč ve světě stvořeném dobrotivým, spravedlivým a všemohoucím Bohem existuje zlo, nespravedlnost, bezpráví, velké sociální rozdíly mezi lidmi a jak vůbec něco takového mohl Bůh dopustit. Řeší tak starý filosoficko-theologický problém theodiceje. Tyto myšlenky ukazují na jeho citlivost vůči sociálně-politickým problémům. Komenský zdůrazňoval, že pro něho není důležité, zda je člověk bohatý nebo chudý, ale jak se ve svém postavení chová. Bohatí by neměli zneužívat svého postavení k bezmezné hrabivosti a sobectví, protože tak by se dostali do rozporu s křesťanským přikázáním lásky a milosrdenství k bližnímu svému. Komenský však nebyl zastáncem sociální rovnosti mezi lidmi, protože rozmanitost pochází od Boha a jen Bůh absolutní rovností. Své tvrzení dokazoval na příkladech z přírody, kde ani všechny květy nevoní stejně nebo stromy nerostou stejně vysoko.²

Již kolem roku 1628 se Komenský začíná zabývat myšlenkou pansofie – všemoudrosti (z řeckého slova *to pan*, které znamená všechno, a ze slova *sofia* neboli moudrost). Proto se toto období nazývá pansofické. Cílem studia má být nalezení

¹ Za důležité považují smrt obou rodičů v jeho 12 letech, neustálé válečné rozbroje té doby, část života prožitou ve vyhnanství, smrt obou jeho manželek a dvou synů, veřejné spálení jeho knihovny a rukopisů na náměstí ve Fulneku.

² Tuto myšlenku pravděpodobně převzal z díla Mikuláše Kusánského *De docta ignorantia* (O učené nevědomości). – Srv. PATOČKA, J. *K sociálním názorům mladého Komenského*, in: *týž, Komeniologické studie*, díl III, Praha 2003, str. 438.

moudrosti jako zdroje všech věcí a přivedení k obecnému poznání tedy pansofii - plné moudrosti, která v sobě vše zahrnuje. Jen moudrý člověk podle jeho názoru rozumí tomu, co činí a stává se tak spokojenějším.³ V tomto období se Komenský přiklání spíše k novoplatónské metafyzice.

Raným pansofickým spisem je dílo *Pansophiae prodromus (Předchůdce vševědy)*, ve kterém Komenský podává výklad o ontologii, na níž později zakládá svoji všenápravnou koncepci. Toho dílo bylo poprvé vydáno bez Komenského vědomí Samuelem Hartlibem pod názvem *Conatum Comenianorum praeludia* (neboli *Přede hry Komenského pansofických snah*).

Vypracováním vševědného díla se Komenský snažil o sjednocení lidského vědění, které by bylo harmonické, úplné a přístupné všem lidem. Zamýšlel se zde nad tím, jak uspořádat všechno lidské vědění a vytvořit jakousi vševědu, která by byla obsahem dokonalé pedagogické teorie a sloužila ke vzdělávání. Chtěl obecným a stručným výkladem dovést všechny lidi k moudrosti, jež by nebyla jen snůškou vědomostí, ale věděním o všem, co je pro lidský život důležité. Takové vzdělání všech lidí by podle jeho názoru vedlo k míru mezi národy a také ke smíření člověka s přírodou a s Bohem. To je smysl celého jeho vševědného snažení.⁴

Ve 40. letech Komenský píše svá všenápravná díla. Spisem tohoto období je *Via lucis (Cesta světla)*, kde se věnuje světelné metafyzice a poprvé zde formuluje svoje všenápravné myšlenky. Z myšlenky člověka jako obrazu Božího (*imago Dei*) Komenský později vyvodil svoji ideu lidské přirozenosti, která se stala jedním z hlavních témat jeho všenápravných děl. V této době začíná psát také svoje hlavní dílo *Obecnou poradu o nápravě věcí lidských*, kterou se mu bohužel nepodařilo dokončit. Dílo se skládá ze sedmi částí a názvy všechny začínají předponou *pan-* (vše-). První se nazývá *Panegersia*. Tento název vychází z řeckého slova *egersis*, které znamená

³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Předchůdce Vševědy*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek V. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968, s. 248.

⁴ Tamtéž, s. 242.

procitnutí nebo probuzení. Komenský se zde snaží apelovat na lidi, aby se probudili a zamysleli se nad sebou samými, nad svým životem a nad světem. V druhé části nazvané *Panaugia* hovoří o všeozáření a vyzývá lidi k rozžehnutí světla, ve kterém by všichni mohli všechno vidět veskrze (*omnes omnia omnio*). *Pansofia* je třetí částí a dozvídáme se zde o všemoudrosti a jak nebo také zda vůbec je možné obsáhnout veškeré poznání. *Pampedia* seznamuje s vševýchovou a *Panglottie* s myšlenkou univerzálního jazyka. *Panorthosia* je šestou částí. Tento název vychází z řeckého slova *orthosis*, které můžeme přeložit jako náprava. Komenský se zde zamýšlí nad tím, jak napravit veřejný stav vzdělání, náboženství a občanského zřízení. V sedmé části *Pannuthesii* dává jakési vševarování před tím, co se stane, pokud se lidé neprobudí a neprovedou nápravu.

2. Ontologické a theologické základy harmonie

Ve svém díle *Předchůdce vševědy* Komenský vyjadřuje svůj názor, že Bůh stvořil svět podle idejí obsažených ve své mysli. Toto své tvrzení dokládá příklady z řemeslných umění. Objasňuje zde svoji představu, podle níž je svět rozčleněn na tři vrstvy (světy): vrstvu božích věcí, vrstvu přirozených věcí a vrstvu věcí lidských, které jsou vůči sobě souběžné a mají společné obecné principy. Pro tuto představu našel inspiraci v novoplatonismu. Vrstva božích věcí nebo také svět pravzorový, svět idejí (latinsky mundus archetypus) je lidskému poznání buď zcela, nebo z větší části nedostupný, protože tyto ideje jsou jen v mysli boží. Mundus antitypus neboli svět věcí lidských se díky lidskému nevědění dostal do nesouladu s ostatními vrstvami. Je to svět, který člověk vytváří svou vlastní činností. Lidem je přístupná vrstva přírody nebo také přirozených věcí (mundus ectypus), z něhož může člověk vyčíst obecné principy a na základě jejich poznání uvést do pořádku vrstvu věcí lidských včetně výchovy. Tento svět vnímáme našimi smysly. Mezi všemi vrstvami panuje vztah harmonie a všechny obsahují božské ideje.⁵

Tyto Komenského myšlenky o možnosti poznání obecných principů jsou pro něho základem k dosažení obecné harmonie veškerenstva a současně je jimi možné uvést v soulad i výchovou, která by měla být nedílnou součástí vzdělávání.⁶ Výchovou Komenský rozumí nauku, díky níž bude člověk uveden do celku světa.⁷

Obecného souladu podle jeho názoru dosáhneme pomocí lidského vědění nebo jakéhosi vševědění, ke kterému nám pomůže poznání Boha, přírody a umění.⁸

„Uměním se rozumí to, co se děje lidským přičiněním, tj. myšlení, řeč a práce; přírodou to, co se děje a vzniká samo sebou, silou do věcí vloženou; Bohem se rozumí od věčnosti skrytá moc, moudrost a dobrotá, jež se dosud projevila slovy a činy. Kdo

⁵ Tamtéž, s. 242.

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž, s. 243.

⁸ Tamtéž, s. 278.

*zná tyto tři věci, zná všechno, protože z tohoto trojího druhu věcí se skládá universum.*⁹

Komenský upozorňuje na to, že je důležité hledat dokonalé poznání těchto tří věcí, a to je jen tehdy, je-li úplné, pravdivé a uspořádané. A aby bylo naše poznání pravdivé, musíme věci poznat tak, jak byly utvořeny podle své ideje neboli poslání. Komenský je přesvědčen o tom, že vše, co se děje, se děje podle idejí, a to u všech děl jak božích, tak i přírody i umění.¹⁰

Idea představuje určitý smysl věcí. A vše, co Bůh koná, je s určitou ideou neboli smyslem, protože on sám je smyslem smyslů. Ani příroda, stejně tak jako umění, které ji napodobuje, nemůže nic tvořit beze smyslu. „*Umění si vypůjčuje ideje svých děl od přírody, příroda od Boha, Bůh sám od sebe.*“¹¹ Umění se chce vyrovnat přírodě, ale nic bez ní nedokáže, a stejně je tomu i u přírody, která nic nesvede bez Boha. Jen Bůh podle Komenského nenapodobuje nikoho, pouze sám sebe, protože mimo sebe nemá ve své věčnosti nic a může dosahovat jen to jedno jediné - nejlepší, věčné, dobré, čím je on sám. I cíl, výkonnou sílu a formu svých děl čerpá Bůh sám ze sebe. Jen látku, kterou se výtvar liší od tvůrce, čerpá z ničeho. Bůh tedy musel vytvořit sám sebe, aby byl výtvar úměrný tvůrci.¹²

Ideje boží mysli jsou svou povahou stejné, liší se formou bytí. „*V Bohu jsou jako v předobrazu, v přírodě jako v paobrazu, v umění jako v protiobrazu.*“¹³ I když jsou trojí, tak je jen jediný, protože z prvního se tvoří druhý a z druhého třetí. Stejně tak ideje v boží mysli vtiskují svou formu tvorům a ti pak věcem, které vytvořili.¹⁴ Trojice prvních ontologických principů Komenský odvozuje z Boží trojjednosti. Bůh - Otec je unum (jednota), Bůh – Syn jako verum (pravda) a Bůh – Duch bonum (dobro). V návaznosti na novoplatoniky byl stoupencem emanační teorie, kde nejvyšší vrstvou je

⁹ Tamtéž, s. 278.

¹⁰ Tamtéž, s. 279.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž, s. 280.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

božský princip – Bůh a všechny ostatní vrstvy z něho vznikají, aniž by tím on sám nějak ubýval. Nejuvdálenější vrstvou od Boha je tělesný (materiální) svět. Cesta od Boha je pokles (*próodos*) a cesta směrem nahoru návrat (*epistrofē*). Emanační teorii přetvořil v duchu nauky o pádu a vykoupení.

Patočka v Komenského přetvoření starého novoplatónského schématu objevil myšlenku kosmické výchovy, tedy výchovy jako podstaty světového procesu. Komenský přisoudil oné *epistrofē* výchovný význam. Původní novoplatónské schéma obsahuje *próodos* a *epistrofē*, kde je sestup z prajednoty, který tvoří světy a návrat je pouze opouštění a nevytváření nic nového. Člověk při návratu svojí tvořivostí a vzděláním vytváří další světy – světy lidské činnosti: technické, organizační, mravní, historické a má tedy pozitivní význam.¹⁵

Komenský byl přesvědčen o tom, že harmonie je základem jak poznávání, tak tvoření všech věcí. V hudbě ji můžeme nalézt v souzvuku mnoha hlasů, v Bohu je vyjádřena jako shodný souzvuk jeho věčných vlastností, stvořených vlastností v přírodě a vlastností vyjádřených v umění. Souzvuk je v každém z nich a také mezi nimi navzájem, protože „*příroda je obrazem božského souzvuku a jejím obrazem je umění.*“¹⁶

Komenský stanovil tři požadavky harmonie: První vlastností je, aby nic nebylo nesouzvučné. Například jako hudební harmonie, která se vytváří z nepodobných nebo dokonce i protikladných hlasů, tak i celý svět se podle jeho názoru skládá z protikladů, protože bez nich by nebyl řád, pravda ani podstata světa. Domníval se, že všechny protiklady musí dojít k jednotě v naší duši, aby mohla vzniknout obecná harmonie, která by vytvořila obecnou shodu v božích, tak i v našich činech, myšlenkách a slovech a odstranila veškerou disharmonii.¹⁷

¹⁵SOUĐILOVÁ, Věra., PALOUŠ, Radim. *Comenius redivivus: Příspěvky k filosofii výchovy*, in: *Studia pedagogická* 6, Praha, 1991, s. 52.

¹⁶KOMENSKÝ, Jan Amos. *Předchůdce Vševedy*, cit. d., s. 281.

¹⁷Tamtéž.

Druhým požadavkem harmonie je, aby neexistovalo nic, co by nebylo souzvučné. Komenský je přesvědčen o tom, že u přirozených tvorů a umělých věcí se vše děje podle harmonie. A je nutné, aby všechny části tvorů a věcí byly souměrné, jak vzhledem k celku, tak i mezi sebou navzájem, protože co je v paobrazu,¹⁸ musí být dříve v dokonalé podobě v předobrazu.¹⁹ Své tvrzení dokazuje na přírodě, která je-li tak pečlivě vypracovaná, že není možné nic vylepšit a její přirozenost nezměnitelná, musí být živým obrazem toho, v kterém je vše nejdříve a nejdokonaleji vytvořeno, tedy Boha. Dále vyjadřuje svůj názor, že základem obrazů je úměrnost věcí nebo jakási totožnost, protože je třeba, aby něco bylo dříve, než se to ukáže. Proto tedy lidské výtvořiny odpovídají určitou úměrností přírodním a tak i ony odpovídají zase božským.²⁰

Třetí vlastností harmonie je, aby všechny zvuky a hlasy vycházely z několika málo zásad a jistých způsobů rozdílů. Komenský se domnívá, že všechny rozdíly harmonií vycházejí ze sedmi hlasů a tří souzvuků, protože mnohost a rozmanitost věcí je jen opakováním podobného. Jako příklad uvádí, že strom, ačkoli má mnoho listů, tak přesto každý má stejný tvar a barvu. Z tohoto důvodu je přesvědčen o tom, že poznáním principů a způsobů rozdílů poznáme všechno. Podle něho i ten, kdo poznal v hudbě soustavu tónů a rytmů, umí zpívat jakoukoliv melodii, tak i ten, kdo zná obecné vlastnosti věcí umělých, přirozených a nadpřirozených, bude je moci rozeznat a pracovat s nimi.²¹

Společné znaky je podle Komenského třeba nalézt v jednotlivých věcech a ty pak považovat za normu. Například formu krásy je nutné hledat ve všem, co je krásné a to správně oddělovat od toho, co k podstatě krásy nepatří, dokud nezůstane jen čistá forma. Neboť všechno podle něho existuje pro nějaký určitý smysl a shoduje se tedy v nějakém obecném způsobu bytí. Jako například to, co žije, se shoduje ve způsobu žití.

¹⁸To je v přírodě (mundus ectypus).

¹⁹To je v Bohu (mundus archetypus).

²⁰KOMENSKÝ, Jan Amos. *Předchůdce Vševědy*, cit. d., s. 282.

²¹Tamtéž, s. 282.

Domnívá se, že pokud získáme obecné znaky nebo ideje věcí ze všeho, co nás obklopuje, nalezneme obecný klíč k pochopení věcí a také normu jednání.²²

Takové normy pravdy musíme získat z přirozených věcí, tedy z přírody, jež jsou všem přístupné k ověření. Božské věci jsou samy o sobě nepoznatelné, takže mohou být poznávány jen prostřednictvím přírody nebo vyjádřeny hlasem božím. Umění může získávat ideje věcí z přírody za pomoci hlasu božského nebo také Písma, protože jedině ten je nejpravdivější. Tedy z přírody a Písma, bude nutné vypracovat normy vševědy, aby

„jejich pomocí všechno největší i nejmenší, nejvyšší i nejnižší, první i poslední, viditelné i neviditelné, stvořené i nestvořené bylo uvedeno v jednu pravou dokonalou, sobě i věcem všude vyhovující harmonii, či raději panharmonii, nad niž nemůže být lepší.“²³

Komenský ve svém díle *Lexicon reale pansophicum*²⁴ podává obraz celého světa prostřednictvím jednotlivých hesel. Pojem harmonie zde definuje takto:

Vox Graeca, Graecis rerum qvarumcunqve congruentiam.

2. Musicis in specie Vocum svavem consonantiam (qvalem Cithara vel aliud instrumentum edit) significat.
3. quod Philosophi ad sublimiora transferentes, Virtutum aeternarum in DEO, et Virtutum Creatarum in Natura, Virtutumqve expressarum Arte vel Prudentia concordantes ad invicem rationes apte quoqve Harmoniam vocant.

Harmoniae Musicae (plurium Vocum svave sonantiae) requisita sunt.

1. Vocum pluralitas, tanqvam Materia (una vox non dicitur harmonia nisi partium suarum respektu).
2. Singularum cum singulis (sine Dissonantia) convenientia.
3. Ommnium ad invicem, ut tametsi centenae vel millenae adsint (seu humanae Voces, seu chordae aut fistulae sonantes, nihil tamen dissonet).²⁵

²²Tamtéž, s. 283.

²³Tamtéž.

²⁴KOMENSKÝ, Jan Amos. *Lexicon reale pansophicum*, in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica. Praha: Academia, 1966, sloupec 1003 – 1004.

3. Pojem harmonie v Komenského výchovné nauce

Komenský žil na přelomu středověku s novověkem. Tato doba se vyznačovala určitou nejistotou, což se také odrazilo v jeho názorech a vnitřním rozpoložení, které se promítá i do jeho děl. Sám si dopad těchto poměrů zřejmě neuvědomoval, ale přesto na vše citlivě reagoval. Jeho názory jsou někdy protichůdné, jako by se v něm spojovaly dvě různé osoby. Jednou překvapuje svými pokrokovými názory a tendencemi, které předstihují jeho dobu a jindy se naopak vyznačuje již zastaralými a překonanými úvahami vycházejících ze středověku.²⁶

Jeho pedagogické názory odpovídají době, ale jsou zároveň i velice pokrokové a moderní. Zdůrazňuje názornost a praxi, ucelenost a cykličnost vzdělání. Snaží se v lidech probudit i lásku a úctu k manuální práci, kterou považuje také za důležitou. Požaduje, aby se výchovy a vzdělání dostalo všem lidem, protože jen vzdělaný člověk dokáže přetvářet přírodu a přizpůsobovat si ji ke svému prospěchu a tím předejít bídě. Ale i v tomto oboru, kde jsou jeho názory nejpokrokovější a mnohdy dodnes aktuální, je velmi ovlivněn teoriemi, která se stává osou vyučování. Podle jeho názoru by škola měla být vždy podřízena církvi a teolog být v jejím čele.²⁷

O realizování vševědné školy usiloval v Blatném Potoce na žádost Zikmunda Rákócziho. Tuto školu nazýval dílnou všeobecné moudrosti nebo také dílnou lidskosti. Byla pro něho místem, kde se lidé učí věci znát, rozumět jim a užívat je, cvičit se ve všem, co je potřebné k životu. Člověk se rodí schopný ke všemu, ale ve skutečnosti

²⁵ V překladu se zde hovoří o hlasu řeckém, který znamená v řečtině soulad jakýchkoli věcí.
2. V hudbě sladké souznění tónů nebo hlasů, které vydává kytara nebo jiný nástroj.
3. Co filosofové do výšek vynášejí, nazývají vhodně harmonií, také ladící uspořádání věčných ctností u Boha, ctností zrozených v přírodě a ctností vyjádřených vědou a moudrostí.
Harmonie v hudbě (sladké souznění více hlasů nebo tónů) musí mít.
1. Rozmanitost hlasů, i motivů (jeden hlas se nenazývá harmonií, pokud ne s ohledem na její části).
2. Soulad jednotlivých s jednotlivými (bez disharmonie- nesouzvuku).
3. Nic nesmí neladit, i když budou dohromady znít sta i tisíce (ať už lidských hlasů, nebo nástrojů, nebo píšťal).

²⁶KOMENSKÝ, Jan Amos. *Škola vševědná*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960, s. 5.

²⁷Tamtéž, s. 7.

nezná nic, a proto se musí všemu učit. Mnoho škol se ale nezabývá tím, co je vyměřeno celku života, kterým je podle Komenského úplné vědění podle vševědy, ale jen částečným věděním, což je jen vedlejší úkol opravdového života, a proto neznají potřebné věci, protože se učí těm nepotřebným. Komenský si přál, aby se každý naučil všechno nejlepší o všem, co je možné vědět. Zdůrazňoval, že spolu se znalostí věcí je také nutná schopnost práce, která je důležitá pro život.²⁸

Z vševědné školy měli vyjít lidé obratní, dovední a snaživí, a tak by se tato škola stala všeobecným lékem proti lenosti, netečnosti a všem špatnostem. Komenský kladl důraz také na řeč, která měla být výmluvná, a to nejen v mateřském jazyce, ale i ve třech vzdělaných jazycích, za které považoval latinu (jež je jazykem vzdělanců a pojítkem národů), řečtinu (je jí psaný Nový zákon) a hebrejštinu (Starý zákon). Učit se podle jeho zásad mělo nenásilně a přirozeně. Upřednostňoval racionální způsob práce před mechanickým učením. Považoval za důležité, aby žáci vykládanou látku nejdříve pochopili a až poté si ji zapamatovali.²⁹ Snažil se docílit toho, aby vědění, umění, jazyky a náboženství, byly spojeny v jednotnou vědu – vševědu (neboli pansofii).³⁰

Doporučoval také vyučovat žáky hře na hudební nástroj a věnovat se i vícehlasé hudbě, „*aby i studium harmonie vzkvétalo plně v harmonické škole.*“³¹

Žáci absolvující vševědnou školu by měli být nejen vzdělaní, ale také vedeni k nejušlechtlejším mravům, slušnosti, ohleduplnosti³² ke svému okolí, k vážnosti ve slovech a činech, také obratnosti v jednání.³³

Komenský vytvářel divadelní hry, které nazýval školou na jevišti. V jedné takové hře rozmlouvá profesor se svými žáky a vysvětluje jim, že logika je nutnou vědou a těžší než ostatní. Logik musí nalézt neznámé, dokázat nejisté a uvést do

²⁸Tamtéž, s. 28.

²⁹Tamtéž, s. 29.

³⁰Tamtéž, s. 31.

³¹Tamtéž, s. 50.

³²V originále použito „příjemnost ve vzájemném styku“.

³³KOMENSKÝ, Jan Amos. *Škola vševědná*, cit. d., s. 51.

pořádku vše zmatené. Zkouší k tomu dojít trojí cestou: I. vlastními smysly, II. rozumovou úvahou, III. za podpory cizího svědectví.³⁴ Pokud smysly selžou, je možné vše napravit rozumem nebo i cizím svědectvím, což znamená, že mezi tím vším panuje velká harmonie.³⁵

V *Pampaedii* Komenský uvažuje o univerzálním vzdělání mysli, které by všestranně zušlechťovalo (pro pravdu, jak uvádí Komenský) a také o zavedení řádu do záležitostí celého života. Všechno, čemu se lidé učí, by nemělo být I. kouskovité a částečné, ale jednotné; II. povrchní, nýbrž pevné a věčné; III. nucené, ale mírné a za to trvalé. Všechno by se mělo pojímat v celku, ne částečně, protože upne-li se člověk na něco jednotlivého, odvrátí se tak od harmonie. I lidské tužby by měly být vyplňovány současně, aby se navzájem doplňovaly a spojovaly. Jeho přáním je, aby každý toužil chtít a vědět všechno, ne jen nějakou část, neboť jen tehdy bude štěstí každého z nás celistvé.³⁶

Didaktické a pansofické snahy ve výkladu Komenského byly od sebe často oddělovány. Na jedné straně těmi, co ho finančně podporovali v jeho práci a chtěli především praktický užitek, a na druhé straně lidmi, kterým záleželo hlavně na jeho pansofickém úsilí. Komenský přitom ve svém *Vlastním životopise*³⁷ uvádí, že teprve úspěch *Brány jazyků*, ho přiměl zabývat se širšími a hlubšími souvislostmi v pansofické učebnici *Brána věcí*. Jeho teoretické uvažování o výchově zároveň obsahuje i teleologii člověka, která se neomezuje jen na školní výchovu, ale prochází celým lidským životem. Proto je možné tuto teoretickou pedagogiku považovat za určité pansofické snahy.³⁸

³⁴KOMENSKÝ, Jan Amos. *Škola na jevišti*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960, s. 339.

³⁵Tamtéž, s. 340.

³⁶KOMENSKÝ, Jan Amos. *Výbor z obecné porady o nápravě věcí lidských*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek IV. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 289.

³⁷JAK Continuatio

³⁸PATOČKA, Jan. *Didaktika a pansofie*, in: týž, *Komeniologické studie III: Soubor textů o J. A. Komenském*, Praha: Oikoymenth : Filosofia, 2003, s. 229.

Didaktika je také součástí Komenského velkého plánu o disciplinování lidí v přípravě na budoucí život. Podle Patočky nelze izolovat didaktický účel. Například v učení jazyků zdůrazňuje celek v pansofickém duchu a poukazuje na jakési svoje heslo v předmluvě *Velké didaktiky*: universale omnes omnia docendi artificium (všeobecné umění, jak učit všecky všemu). Nechce vědění o jednotlivostech, ale universalis ars (všeobecné umění), které by bylo přístupné všem. Za všeobecné cíle ve vzdělání považoval: ad literaturam veram, mores suaves, pietatem infimam (k pravému vzdělání, ušlechtilým mravům a vroucí zbožnosti).³⁹

Chtěl vzdělání zpřístupnit všem a tedy i dívkám. Jeho cílem bylo, aby byli žáci vzdělávání stručně, příjemně, důkladně a vedeni ke všemu, co patří k současnému i budoucímu životu.⁴⁰ Usiloval o nalezení způsobu, jak docílit toho, aby vyučující učili méně, ale přesto se žáci naučili mnohem více. Přál si ve školách méně shonu, nechuti a naopak více klidu a potěšení.⁴¹

Komenský ve *Velké didaktice* píše o zásadách, které podle jeho názoru usnadní vyučování a učení. Se vzděláváním by se mělo začít v mladém věku (přibližně od 6 let) a žáky by měl učit týž látka pouze jeden učitel. Doporučuje nejdříve vyučovat mravům, které je nutné uvést v soulad a pak teprve začít se vzdáváním.⁴²

Touha po vědění a učení má být v žácích povzbuzována různými způsoby, aby se sami chtěli něčemu novému naučit.⁴³ Lásku ke vzdělání u nich mají probudit rodiče a také laskaví, vzdělaní učitelé, ke kterým budou vzhlížet jako ke svým vzorům. I sama budova školy má být příjemným místem. Učebny by měly být ozdobeny mapami a obrázky, které žákům pomohou v učení a zapamatování si probírané látky. Vyučovací metoda musí vzbuzovat chuť k učení a být přirozená, „*neboť cokoli je přirozené, jde*

³⁹Tamtéž, s. 230.

⁴⁰KOMENSKÝ, Jan Amos. *Velká didaktika*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek I. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 41.

⁴¹Tamtéž, s. 42.

⁴²Tamtéž, s. 138.

⁴³Tamtéž, s. 139.

samo od sebe.“⁴⁴ Dále je důležité látku probírat od začátku od té nejsnadnější. Každé pravidlo pro názornost doplnit příkladem z praktického života, aby bylo jasné jeho využití.⁴⁵ Nejdříve se mají u žáků „*cvičit smysly, pak paměť, potom porozumění a konečně soudnost.*“⁴⁶ Komenský radí, aby se žáci nepřetěžovali množstvím učiva, protože to povede jen k rozptýlenosti. A stejně jako se v ničem „*neukvapuje příroda, která kráčí zvolna kupředu*“, neměli by se žáci trápit osmi hodinami vyučování, poté ještě několika hodinami soukromými, dále množstvím domácích úkolů a nekonečným učením z paměti.⁴⁷ Žáky je nutné učit podle toho, kolik jsou schopni pochopit, ne podle toho, kolik se je učitel přeje naučit. A nic by se nemělo dělat proti jejich vůli a násilně je „*nutit k tomu, k čemu ještě nedospěl věk a chápavost.*“ Všechnu látku by měli učitelé dostatečně vyložit a vysvětlit.⁴⁸ Komenský zdůrazňuje důležitost použití jedné metody při vyučování, protože je „*přece možné podávat toto vše jednotně podle harmonie celku a podle společného vztahu a spojení, v kterém jsou věci a slova.*“⁴⁹

Komenský stanovil dobu studia, aby během určitého počtu let, bylo probráno vše potřebné ke vzdělání „*a aby z těchto dílen lidskosti vycházeli lidé opravdu vzdělání, opravdu mravní a opravdu zbožní.*“ Za nejvhodnější dobu ke vzdělávání určil mládí, tedy od dětství až po dovršení 24 let, kterou je třeba dále rozdělit na čtyři období stejně jako je tomu v přírodě. I. dětství (učení v rodině), II. chlapectví (elementární škola, kde by mělo probíhat vyučování v mateřském jazyce), III. jinošství (škola latinská nebo také gymnázium) a IV. mládí (akademie a cestování).⁵⁰ Každému období přísluší 6 let. Nejdříve by se mělo vyučovat všeobecně a postupně vše více specializovat a probírat podrobněji. Ve škole mateřské by se měly cvičit vnější smysly, aby se naučily poznávat předměty a zacházet s nimi. V elementární škole cvičit hlavně smysly vnitřní jako

⁴⁴Tamtéž, s. 140.

⁴⁵Tamtéž, s. 142.

⁴⁶Tamtéž, s. 143.

⁴⁷Tamtéž, s. 144.

⁴⁸Tamtéž, s. 145.

⁴⁹Tamtéž, s. 148.

⁵⁰Tamtéž, s. 234.

obrazotvornost a paměť, prostřednictvím čtení, psaní, kreslení, zpěvu, počítání atd. Na gymnáziu rozvíjet porozumění a soudnost o věcech pochopených smysly. A na akademii se věnovat hlavně vůli, která je cvičena vědeckými obory,⁵¹

„jež učí zachovávat harmonii a věci porušené znovu v harmonii uvádět: harmonii ducha theologie, harmonii rozumu filosofie, harmonii životních úkonů tělesných lékařství, a vnějších skutků právnícká věda. A to je pravá metoda, která vzdělávat mysl s prospěchem.“⁵²

Komenský dále říká, že v obou nižších školách by měli být vyučováni žáci obou pohlaví; na gymnáziu hlavně chlapci, kteří touží po něčem vyšším, než jsou řemesla; a na akademiích by se měli vzdělávat budoucí učitelé a správci církve nebo státu.⁵³

Domnívá se, že „člověk se narodil schopným k poznání věcí, k souladu mravů a k milování Boha.“⁵⁴ V každém člověku jsou základy moudrosti, ctnosti a pobožnosti. Lidská mysl je obsáhlá a v poznávání ji Komenský připodobňuje k bezedné hlubině.⁵⁵ Domnívá se, že vše je již v člověku, je třeba to jen rozvíjet. Lidé mají vrozenou touhu po vědění a odhodlanost k práci. Svou vlastní přirozeností tíhnou k poznávání všech věcí.⁵⁶

„Naše mysl žízni po věcech, sama se vždy otvírá, sama dychtí hledět, sama chápe, ba přímo uchvacuje všechno, všude neúnavná, jen když není matena množstvím a když se jí dopravává k pohledu jedno po druhém v náležitém pořádku.“⁵⁷

Podle křesťanské tradice bylo samozřejmostí označovat Boha jako prvního vychovatele. Komenského teleologie pojímá člověka jako cíl přírody, vrchol, který sám směřuje výše a jeho vlastní cíl je mimosvětový. Musí existovat věčný život a v něm dokonalé spojení s Bohem. Aby to bylo možné, je nutná příprava, ve které je učitelem

⁵¹Tamtéž, s. 235.

⁵²Tamtéž, s. 235.

⁵³Tamtéž, s. 236.

⁵⁴Tamtéž, s. 72.

⁵⁵Tamtéž, s. 73.

⁵⁶Tamtéž, s. 74.

⁵⁷Tamtéž, s. 77.

Bůh a také jeho Slovo. Svět je pak škola Boží moudrosti a Bůh učitel. Příprava v této škole má tři stránky: vzdělanost, ctnost a zbožnost. Účelem je celkové vzkvétání všeobecného umění.⁵⁸

⁵⁸PATOČKA, Jan. *Didaktika a pansofie*, in: týž, *Komeniologické studie III: Soubor textů o J. A. Komenském*, Praha: Oikoymenh : Filosofia, 2003, s. 230.

4. Idea harmonie v Komenského gnoseologii

Ve svém díle *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, v 2. části nazvané *Panaugia*, Komenský uvažuje nad tím, že by se mělo v myslích lidí zažehnout jakési všeobecné světlo, v kterém by všichni mohli spatřit vše a veskrze. K jeho zažehnutí je třeba:

„1. tři pramenů světla, které nám odhalil Bůh; 2. trojího oka, nástrojů, které nám dal k vnímání světla; 3. trojí metody, cest, jež přidal, aby se jimi šířilo světlo do jakékoli hloubky.“⁵⁹

Komenský se domnívá, že lidé chybují jen proto, že tyto opory světla, které jim seslal Bůh, neužívají nebo je užívat nedovedou. Přestože jsou mnozí uvnitř plni rozumu, neobráťí se do sebe nebo jsou obklopeni hlasem Božím, ale nenaslouchají.⁶⁰ Je přesvědčen o tom, že kdyby lidé chtěli, mohli a dovedli používat knihy Boží, nastane ono vytoužené všeobecné, pravé a zářivé světlo poznání, které přemůže temnotu nevědomosti, pochyb a omylů.⁶¹

Poukazuje však také na to, že všechny naše pochybnosti i omyly pocházejí od světla a jsou svědky světla v nás. Pokud by v člověku nesvítilo světlo rozumu, nikdo by nikdy o ničem nepochyboval, protože přece pochybování je podezření z nepravdivosti. Dokonce i omyl je světlo, které bylo však porušeno nesprávným poznáním nějaké věci. Světlo tedy, podle jeho názoru, předchází, doprovází, rozvíjí, přešetřuje, uzavírá a nakonec i pečeti každé naše duševní zkoumání, ať už pravdivě či mylně.⁶²

Existuje však, podle vůle Otce světel, lék proti těmto nevědomostem, bludům a omylům. Jestliže všechny Boží svítilny, při naší neopatrnosti, zastínit něčím náš zrak a poskytnout tak příležitost k nějakým omylům, mají vždy nablízku lék proti těmto temnotám naší mysli, čili kratiknot, který Komenský nazval PANHARMONIÍ. Je to

⁵⁹KOMENSKÝ, Jan Amos. *Panaugia*, in: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, svazek I, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, s. 173.

⁶⁰Tamtéž, s. 173.

⁶¹Tamtéž, s. 174.

⁶²Tamtéž.

takové uspořádání paprsků světla, že pokud se jimi budeme umět řídit, bude k nám pronikat plynulé zářivé světlo, nerušené žádným škodlivým dýmem omylů.⁶³

V hudbě harmonií hudebníci označují libou souzvučnost více hlasů a to jak hlasů živých tak i vyluzovaných hudebními nástroji. A čím více se na ní podílí pěveckých sborů nebo hudebních nástrojů, tím je pro uši libější a pak je možné mluvit o PAN-HARMONII - plné a všeobecné souzvučnosti všeho se vším. Komenský je přesvědčen o tom, že i my jsme účastni Božích hlasů, které zaznívají ve výrocích Božích slov, rozléhají se v nejtajnějších koutech naší duše a jsou smyslově postizitelné v díle jeho Božích rukou. Je nutné se starat, aby se zde neobjevil nějaký nesouzvuk, který by svoji nelibozvučností odvracel našeho ducha od poslechu této božské hudby a současně také aby nesouzvučnost neupadala do nelibozvučnosti.⁶⁴

Komenský se domnívá, že když nás Bůh a čas naučili harmonizovat vnější hlasy zpívajících, tak jsme také schopni se naučit i to, jak se pro nás tyto božské hlasy, které se všude kolem nás rozléhají, mohou stát souzvukem. Zdůrazňuje, že všechny věci, jakožto dílo nejvyššího Tvůrce, jsou již samy o sobě nanejvýš harmonické, ale jelikož my s nimi nakládáme s neznalostí, poskytují nám kakofonii (nesouzvučnost) nebo afonii (ticho). Z tohoto důvodu jsou pro nás bez užitku nebo nám mohou svými nelibozvuky způsobit i obtíže a všelijaké bludy.⁶⁵

Co hudebníci nazývají harmonií ve zpěvu, geometři označují jako rovnoběžnost, pokud jde o čáry, nebo úměrnost, jde-li o obrazce a optikové symetrie neboli souměrnost, nádhra čili souladnost, ozdoba nebo-li znamenitost, když mluví o zrakových paprscích. Pro lepší pochopení podstaty panharmonie Komenský doporučuje tyto pojmy blíže vysvětlit. Rovnoběžnost je vzájemně stejná poloha dvou nebo více čar, které se nikdy neseťkají ani se neprotnou. Úměrnost je vzájemně si odpovídající poměr více čar nebo obrazců. Může být dvojnásobná, trojnásobná atd. Věci jsou od sebe

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, s. 174.

⁶⁵ Tamtéž.

odlišeny, ale ve stejné míře, takže jedno je možné nahlížet ve druhém nebo může být také měřítkem druhého. Jako k sobě mají například vztah čísla 1 a 3, tak stejný mají i 3 a 9. Symetrie je náležitě souměrný poměr části, který u zrakových paprsků má za následek, že obraz viděné věci se jeví jako půvabnost (dnes bychom to nazvali estetikou).⁶⁶

Při používání Božích knih je nutné usilovat o harmonii, tedy rovnoběžnost, vzájemnou úměrnost a symetrii, které poslouží jako lék na omyly a bludy. A zdůrazňuje, aby se tyto Bohem darované opory a směrnice světla přijímali:

„1. všechny; 2. v náležitém uspořádání; 3. vzájemně se podporující, dokud by všude nebyla odkryta tatáž pravda, dobrota a jednota všech věcí a nezůstalo by nic z rozporů ani z pochybování.“⁶⁷

Když říká, že je třeba přijímat všechny opory světla, chce: 1. aby se četlo ve všech třech Božích knihách – *ve světě, v myslí a v Písmu*; 2. aby se na každou z nich pohlíželo trojím okem – *smysly, rozumem a vírou*; 3. aby byly zkoumány brýlemi trojí metody – *analytické, syntetické a synkritické*.

„Protože chybí-li z toho třeba jen jediná věc, způsobí to přestávku, ticho, mezeru, porušený a nedokonalý souzvuk. Jestliže použita je, ovšem nesprávně, způsobí blud, nesouzvučnost a všelijaké nelibozvuky.“⁶⁸

Je také důležité užívat je popořádku, aby nevznikl zmatek. Komenský zdůrazňuje, abychom začali *u smyslů*, které budeme smyslově vnímatelnými předměty povzbuzovat a procvičovat, a tak zjistíme, co se nachází kolem nás *ve vnějším světě*. Pak je nutné zkoumat *mysl*. Povzbuzovat ji a procvičovat uvažováním o bytnostech věcí a vybrat jen to užitečné, abychom spolehlivě poznali, co věci jsou a k čemu slouží. A nakonec se opíráme o *svědectví jiných*, potřebné k upevnění naší pravdy o věcech, které jsme již svými smysly a rozumem uchopili nebo o věcech, k nimž jsme nepronikli

⁶⁶Tamtéž, s. 175.

⁶⁷Tamtéž.

⁶⁸Tamtéž.

vlastními smysly a rozumem, proto je potřebujeme k vyplnění mezer a k rozšíření harmonie po připojení našeho souhlasu.⁶⁹

Opory světla by se také měly vzájemně podporovat. Pokud některá z nich schází, selhává nebo bloudí, ostatní ať jí pomohou a chybějící nahradí, nejasné objasní a mýlky napraví. *Svět*, vysvětlující výtvoř Božích rukou, pomáhá *mysli*, když není schopna vysvětlit své pojmy a *Písmu* k odkrytí nejasného smyslu. Podobně pojmy *mysli* někdy pomáhají *světu* a také *Písmu*, které plně nevysvětluje svůj smysl a přenechává tak mnoho na rozumovém zkoumání. Samozřejmě i *Písmo* pomáhá *světu*, kde sám nemůže za sebe svědčit (jako je tomu například při jeho vniku, zániku a o tom, co je mimo něj) a také naší *mysli*, která není schopna objasnit to božské a věčné, co je jí skryto.⁷⁰

Stejně tak i *smysly*, *rozum* a *víra* si navzájem pomáhají. Pokud někde chybují *smysly*, doplní a opraví je *rozum* nebo *víra*. Jestli chybuje *rozum*, pomohou *smysly* a *víra*. A pokud to je *víra*, která chybuje, zachrání jí *rozum* nebo *smysly*. Když *smysly* zůstanou osamoceny, mohou ochabovat, nebo chybovat, jestli jim nepřispěchá na pomoc jiný ze smyslů nebo *rozum* a *víra*. Komenský své tvrzení dokládá na příkladu hole, která má polovinu své délky šikmo ponořenou do vody. Na první pohled se může zdát zlomená, ale prověříme-li to jiným smyslem (dotykem) nebo rozumovým vysvětlením, zjistíme, že jsme se mýlili. Jestliže lidé nebudou dbát této vzájemné pomoci, vzniknou omyly nebo překážky a zábrany v poznání, vymyslí si všemožné nesmysly, a to jen proto, že mezi principy poznání nezahrnuli souběžnost a harmonii.⁷¹

Důležité je, aby si pomáhaly i všechny tři metody. *Syntéza* ukazuje, zda *analýza* správně našla části celku, a ta naopak zjišťuje, jestli *syntéza* uspořádala věc úplně. Zda si obě vedly dobře, stanoví *synkrize*, která danou věc srovnává s jinou, podobnou a

⁶⁹Tamtéž.

⁷⁰Tamtéž, s. 176.

⁷¹Tamtéž.

zřejmější. Odhalí tak omyl, jehož se mohla dopustit jedna či druhá strana, nebo nalezne společnou pravdu.⁷²

Komenský je přesvědčen, že až tohle všechno bude řádně vykonáno, projeví se harmonie, a to *nižší, vyšší a nejvyšší*. Nižší bude devaterá, vyšší trojí a nejvyšší jedinou nazval panharmonii.⁷³

Nižší harmonie nastane tehdy, pokud mezi jednotlivými nástroji světla nepanuje žádný vzájemný nesoulad. Tato harmonie je devaterá podle počtu nástrojů světla. *Knihy Boží* jsou tři (svět, mysl a Písmo); stejně jako *naše oči* (smysly, rozum a víra) a také *brýle* jsou trojí metody (syntéza, analýza, synkrize).⁷⁴

Svět je harmonický pro toho, kdo ho pozoruje a zkoumá podle předpokladů, které vyhovují všem zjištěním o všech věcech v něm. *Mysl* je harmonická, když jasně vidí všechny pojmy a schopnosti, které jí jsou vrozeny. *Písmo* je harmonické pro toho, kdo je chápe ve správném smyslu, což nezanechává žádný nesoulad. Harmonie *smyslů* nastává tehdy, když při zkoumání nějaké věci, všechny smysly dosvědčují totéž. Harmonie *rozumových soudů* je, pokud za nějakým závěrem jednomyslně stojí všechny tři rozumové soudy. Harmonie *víry* nastává, když pro tutéž pravdu jednohlasně svědčí všechna svědectví Písma. A harmonie *analýzy* nastane, když se nějaká věc, rozkládaná různým způsobem a lidmi, vždy rozloží na stejné části. Harmonie *syntézy* se projeví, jestliže uspořádání jednotlivých věcí, které se provádělo různým způsobem, vede vždy ke stejnému celku. Harmonie *synkrize* je, pokud srovnávání s jinými věcmi, spadající ovšem pod společnou ideu, vždy odhalí stejné součásti věcí a jejich bytnosti.⁷⁵

Vyšší harmonie nastane, když se nástroje světla téhož druhu shodují a je trojí. První je mezi *knihami Božími*, pokud

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 176.

⁷⁵ Tamtéž, s. 177.

„zákony vepsané stvořením vyskytujícím se na světě, zákony vepsané do naší mysli a zákony předepsané knihami Božích výroků tak harmonicky souznějí, že nevnímáme žádný nesoulad.“⁷⁶

Druhá vzniká mezi našima *vnitřníma a vnějšíma očima*, když se smysly, rozum a víra spojí a shodnou se mezi sebou, bez jakéhokoliv odporu. Poslední je mezi *metodami*, pokud všechny tři (analýza, syntéza, synkrize) ukazují totéž a došly ke stejnému závěru.⁷⁷

Teprve ze všech těchto rozličných a harmonicky uspořádaných sborů moudrosti podle Komenského vychází *harmonie nejvyšší*, celková a všeobecná, v níž přelíbezně souzní všechno do jednoho, pro nás pro všechny a ve všem. V ní se ve třech stálých intervalech primy, tercie a kvinty (podle jeho názoru mimo tyto tři zvukové intervaly není žádné souzvučnosti) všechno dostává do souladu, jako začátky, prostředky a konce věcí s tím, co je uprostřed. Komenský tvrdí, že trojitost je ve všem rozptýlena a je věčným kořenem věčné harmonie ve věcech i v našich pojmech podobně jako v hudebním souzvuku.⁷⁸

Harmonie je podle Komenského podivuhodné znamení Boží moudrosti v nás i ve věcech. Panharmonie je neocenitelný dar uchovaný pro poslední dobu světa.⁷⁹

Rozšířením všeobecného světla Komenský usiloval o to, aby se I. do všech věcí zavedl jediný řád; II. mysl všech lidí obrátila k věcem; III. všechny národy vzdělávaly svoji mysl a řádně užívaly věci. Překážkou toho je nesčetné množství rozmanitých věcí, které mysl není schopna všechny obsáhnout; různorodá lidská zaměstnání, jež pro nedostatek času nedovolují věnovat se vzděláváním mysli; nekonečná rozmanitost jazyků, která brání lidem ve vzájemném rozumném styku.⁸⁰

⁷⁶Tamtéž.

⁷⁷Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž, s. 177.

⁷⁹Tamtéž.

⁸⁰Tamtéž, s. 204.

Abychom toho dosáhli, je nezbytné, uvést svět v jediný, trvalý a vnitřně všestranně souvislý řád. K tomu nám pomůže *Pansofie* (všeobecná moudrost). Dále je důležité vytvořit zásady pro lidský život, aby se každý mohl užitečně vzdělávat a udělat si také čas na věci týkající se nejen těla ale i jeho duše. Tímto úkolem se Komenský zabýval v *Pampaedii* (všeobecným vzděláním duši). V *Panglottii* chtěl usnadnit studium jazyků, anebo vytvořit jakýsi jednotný jazyk, který by byl společný celému světu. Toužil také nalézt způsob, jak vše spojit a uvést v užívání, aby se všem lidem mohlo vést lépe. Touto všeobecnou nápravu věcí lidských se zabýval v *Panorthosii*.⁸¹

Komenský byl přesvědčen o tom, že stejně jako je jen jeden svět naplněný věcmi a plný řádu, tak musí také existovat jen jedna kniha, která vykládá všechny věci na základě jediného, trvalého, jasného a neměnného řádu. Stejně tak jako mají všichni lidé jen jednu mysl, tak také musí být jen jedna metoda, jejíž pomocí se všechno vštěpuje všem lidem, aby se každému dostalo potřebného vzdělání. A tak jako je jen jedno lidstvo, tak také musí být jen jeden pro všechny lidi jednotný způsob dorozumívání. Jestliže existuje jeden řád, který ovládá každého rozumného tvora, tak také všichni lidé by měli podléhat jedinému politickému zřízení. Jako je jen jeden Bůh, stvořitel všeho, tak také musí být jen jeden způsob jeho uctívání, tedy jediné náboženství.⁸²

Všechny tyto části Porady jsou záměrně seřazeny právě v tomto pořadí, protože Bůh nejprve stvořil svět obdařený věcmi, potom člověka obdařeného myslí a pak ženu, aby se lidstvo rozmnožilo a vytvořilo společenství, které bude spojovat jediný jazyk. Aby se někde něco nepokazilo, doporučuje Komenský napravit to jednou provždy v *Panorthosii*, aby už nic nerušilo harmonii.⁸³

Pansofie hledá cesty, jak poznání vtěsnat do jedné mysli. Úkolem *Pampaedie* je prostřednictvím jazyka tuto znalost věcí přenést z jedné mysli do mnohých a odstranit tak nevědomost. *Panglottia* se pokusí toto světlo šířit mezi národy a ukončit tak

⁸¹Tamtéž.

⁸²Tamtéž, s. 205.

⁸³Tamtéž.

nevzdělanost. *Panothorsia* napraví všechny tyto věci a uvede je v jednotný a dokonalý stav. Jejím cílem je „*odstranit z filosofie, náboženství a politiky tmu a vřavu a nastolit tak světlo a mír.*“⁸⁴

Toto všechno je možné dokázat jen díky objevu panharmonie, jejímž základem je, že „*všechno je podobné všemu, protože všechno bylo vytvořeno podle týchž idejí.*“⁸⁵

Pokud někdo nalezne ideje věcí, bude umět sepsat pansofii, tedy knihu, která by pravdivě popisovala každou věc. Stejně tak je to i s idejí lidské mysli, podle které bude schopen nalézt způsob, jak osvětlit mysl všech lidí. Neboť všechny byly vytvořeny podle obrazu Božího a v podstatných rysech se mezi sebou neliší. A ten kdo pozná ideu jazyka, bude moci najít metodu vyučování i učení se všem jazykům. Bude dokonce schopen sestavit i nový dokonalejší jazyk než ty dosud používané, který by byl harmonický. Pokud někdo pozná pravou ideu nápravy věcí, bude moci napravit všechny věci. „*Pansofii bude možno nazvat světlem jsoucen, Pampaedii světlem myslí, Panglottii světlem národů a Panarthosii světlem lepšího věku neboli světlem církve.*“⁸⁶

Nastane pak rozšíření všeobecného světla na všechno, všechny a veskrze. Veškeré toto světlo vzejde z Božích svítlen.

„*V Pansofii bude vyloženo všechno, co je obsaženo v Božích knihách, v Pampaedii bude totéž ukázáno všem a v Panglottii všem veskrze. V Panorthosii bude vyložena blaženost lidstva, která vyplyne z obnovené účasti na všeobecném světle.*“⁸⁷

Panglottii měla docílit toho, aby se národy vzájemně přátelily, přestaly se nenávidět a začaly se o sebe vzájemně starat.⁸⁸

Všechno Komenského snažení směřovalo k nápravě doby a její změně k lepšímu, tedy přizpůsobení všech zákonů věcí, Boha (vládce věcí) a rozumnému

⁸⁴Tamtéž.

⁸⁵Tamtéž, s. 205.

⁸⁶Tamtéž, s. 206.

⁸⁷Tamtéž.

⁸⁸Tamtéž, s. 207.

vzájemnému soužití.⁸⁹ Chtěl, aby tyto obecné knihy, které jsou výtahem z knih Božích, byly napsány pečlivě, aby každý, kdo je bude číst, pocítil, jak ho zalévá světlo a sám začíná toužit po zlepšení věcí.⁹⁰

„Může-li dojít k tomu, že se zažehne velké rozumové světlo, které 1. odhalí pravý řád všech věcí; 2. zpřístupní pravou cestu k lidským myslím, které má osvítit; 3. vposledku si proklesť ten pravý přístup ke všem národů, aby je takto osvítilo, může pak dojít i k tomu, že bude nalezen pravý a spolehlivý způsob všeobecné nápravy věcí.“⁹¹

Komenský upozorňuje na to, že je důležité přizvat si na pomoc samotné knihy Boží a ne pouhé komentáře nebo glosy, protože jich je nekonečně mnoho a nacházejí se v nich rozpory. Oproti tomu v Božích knihách se nalézají nepochybná harmonie, jelikož Bůh je opravdu jediným původcem všeho a sám od sebe se nemůže odchýlit.⁹² A také přece každý věří svým smyslům, svému rozvažování a Bohu. Tatáž pravda věcí se stejným způsobem vtiskne do smyslů, rozumu a víry.⁹³

Většina lidí nemá příslušné znalosti, a tak věří jen svým smyslům a tomu, o čem je uvnitř poučuje mysl. Rozumějí ale také obecným principům obsažených výhradně v Božích knihách.

„Když totiž lidé mluví podle obecných pojmů, výtečně si rozumějí křesťané, židé i Turci. Když pomocí smyslů zkoumají přírodu, všechno spolu rovněž souhlasí. Když křesťané čtou bibli bez předsudků, všichni věří všemu a nikdo nenalézají žádné rozpory.“⁹⁴

Jedině tak mezi sebou lidé naleznou podobnou harmonii a nebudou marně hledat jednotu mimo jediného nejmoudřejšího Boha.⁹⁵

„Konečně pak nemůžeme hledat pravé základy pravdy jinde než v bohu a v tom, co od Boha pochází. Vždyť jedině bůh myslí, mluví a koná tak, že to nikdo nedokáže

⁸⁹Tamtéž, s. 206.

⁹⁰Tamtéž, s. 207.

⁹¹Tamtéž, s. 208.

⁹²Tamtéž.

⁹³Tamtéž, s. 209.

⁹⁴Tamtéž.

⁹⁵Tamtéž.

*lépe, a proto brát si za vzor pouze jeho myšlenky, výroky a skutky, to je ta nejspolehlivější cesta.*⁹⁶

Komenský je přesvědčen o tom, že žádná pravda ať už filosofická, theologická nebo politická by se neměla bát postavit omylům, protože ve všeobecné harmonii pravd nemůže zaniknout nic než nepravda.⁹⁷

Pokud se probádají nejdříve knihy Boží a dospěje se v nich ke shodě, může se nahlédnout i do lidských děl (knih či obecně přijímaných názorů) a uvést je v harmonii. Filozofové všech směrů se budou číst jako vykladači přírody, politiky a rozumu.⁹⁸ Theologové poslouží jako vykladači Písma svatého, abychom mohli snadněji posoudit, který výklad lépe odpovídá svatému textu, Božimu záměru a celé harmonii Božích tajemství.⁹⁹

„Pak také sami, až nás Boží světlo bude ozařovat silněji než ostatní, napíšeme výklady a komentáře k Božím knihám. Tentokrát už ale nebudou zlomkovité, nýbrž harmonické, takže posílí všeobecné světlo a upevní pravou obecnou filosofii, theologii a politiku.“ „...„Potom dojde k tomu, že mezi námi, žáky jediné Boží školy, nebudou tak nesmírné rozpory jako dosud. Vždyť už se nyní shodujeme v přání, aby jednou bylo možné obnovit všeobecný souhlas a harmonii mezi smrtelníky, kteří jsou tolika různými způsoby postaveni proti sobě.“ „...„Toto je jedna jediná pravá, účinná a neselhávající cesta, která vede k pravdě, všeobecné shodě a harmonii. Žádnou jinou totiž nikdy nenajdeme, neboť neshledáme-li Boha v bohu, věci ve věcech a samy sebe v sobě samých, marně je budeme hledat jinde.“¹⁰⁰

Komenský se domnívá, že cokoliv je nejasné, vyžaduje důkladnější prozkoumání a nevidí smysl řešit to sporem nebo disputací. Vše navrhoval podle všeobecného soudu, aby to bylo po všech stránkách pravdivé, dobré, užitečné a harmonické.¹⁰¹

⁹⁶Tamtéž, s. 209.

⁹⁷Tamtéž, s. 211.

⁹⁸Tamtéž, s. 212.

⁹⁹Tamtéž, s. 213.

¹⁰⁰Tamtéž.

¹⁰¹Tamtéž, s. 214.

Dále Komenský poukazuje na to, že ačkoliv všechno, co je lidské, je porušené, přesto semena boží a prameny v nás, z nichž k nám plyne Boží moudrost, stále zůstávají čisté. A tak i když se zdá, že špatné skutky nebo zvrácené mravy světa kazí Boží díla, díla Písem svatých i naše vrozené světlo, není tomu tak, protože jednota, pravda a dobrota věcí nemůže čerpat odjinud než ze svých pramenů.¹⁰²

V *Panglottii* uvažuje o vytvoření univerzálních styků mezi národy prostřednictvím pěstování jazyků. Řeč, podle jeho názoru, přenáší myšlenky o věcech do mysli druhého a je tak zprostředkovatelskou představ. Věci prostřednictvím chápání směřují skrze smysly do mysli a pochopení věcí hledá slova, která by vložila do mysli druhého.

„A teprve tehdy, jestliže se věci chápou tak, jak jsou, a vyjadřují-li se tak, jak se chápou, vzniká harmonie věcí s myslí a harmonie mysli s ústy.“¹⁰³

Dokonalý jazyk, o kterém Komenský uvažoval, by měl mít samozřejmě dostatečnou zásobu slov, aby mohl vyjádřit kteroukoliv věc a pro každou věc by měl mít jednoznačné pojmenování. A měl by mít i něco navíc. Měl by být velkolepý jako sám svět, který má představovat; rozsáhlý a obsáhlý jako sama mysl a konečně souladný jako hudební harmonie, aby bylo zřejmé, že věci jsou chápány tak, jak ve skutečnosti jsou a tak jsou i vyjadřovány řečí.¹⁰⁴

Takový jazyk by měl obsáhnout názvosloví všech věcí, aby žádná nezůstala bez pojmenování. K označení věcí by měl použít celý soubor zvuků, které jen může lidský hlas vytvářet a neponechávat žádný zvuk bez určitého významu a aby celou škálu zvuků uvedl v harmonii.¹⁰⁵

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Výbor z obecné porady o nápravě věcí lidských*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek IV. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 344.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 345.

5. Komenského myšlenky o harmonii a smíření lidstva

Jan Amos Komenský je filosofem nenásilí a jeho: „*Omnia sponte fluant, absit violentia rebus*“ (Nechť vše plyne samo, ať chybí násilí ve věcech.) to jen potvrzuje. Celý život usiloval o mír a smíření mezi národy.¹⁰⁶

Patočka o Komenském hovoří jako o „*vášnivém zastánci utlačované strany*“ a dodává, že nikdy nezaujímal neutrální postoj. I když neusiloval o mír za každou cenu, nebyl ani propagátorem války. Díky svým vrozeným vlastnostem, výchově a životním zkušenostem, Komenský vždy inklinoval k pokoji a souladu. Je považován za myslitele harmonie a míru.¹⁰⁷ Patočka ho označil za filosofa „*mírové harmonie*.“¹⁰⁸

Komenský usiluje o odstranění všeho disharmonického a tím o dosažení „*harmonizovaného a usmířeného lidstva*.“ Od pansofie žádá, aby „*vše bylo uvedeno v jednu dokonalou, sobě i věcem vyhovující harmonii či panharmonii*.“ Spory a hádky filosofů a teologů zmizí, jakmile se ukáže světlo všeobecné harmonie a oni pochopí, že protiklady, z nich je složena pravda, řád a podstata světa, dochází k jednotě.¹⁰⁹

Ve sporech doporučoval hledat „*střední smysl*“ a „*spojovat obě krajnosti*“, aby se pravda, již obsahují obě krajní strany, spojila v jedno. Podle jeho názoru „*je to jediná cesta, jak uvést všechnu pravdu do středu harmonie a odstranit ze světa spory*.“¹¹⁰

Další možností, jak urovnat spory, by bylo nalezení univerzální pravdy, podle které by všichni lidé poznali vždy, co je pravdivé a jejich spory by pak skončily věčným souladem.¹¹¹

¹⁰⁶ SOUDILOVÁ, Věra., PALOUŠ, Radim. *Comenius redivivus: Příspěvky k filosofii výchovy*, in: *Studia pedagogická* 6, Praha, 1991, s. 41.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 42.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 46.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 50.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 56.

¹¹¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Panorthosia*, kap. II, in: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, svazek III, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992, s. 268.

Příčinu mravního úpadku Komenský vidí v nižších hodnotách, které lidé preferují. Zaměřují se více na „*zdánlivá dobra, pomíjející rozkoše*“ a ne na skutečné hodnoty, což vede k neshodám, válkám a sporům. Je přesvědčen o tom, že „*mír je přednější a jistější než bezpočet vítězství*“ a „*dává vždy přednost míru před válkou*“.¹¹²

Stejně tak jako je člověku vlastní touha po poznání, je nám přirozený také mravní soulad. Komenský myslí, že každého člověka soulad těší a že není ničím jiným než „*harmonii, uvnitř i zevnitř*“.¹¹³

Komenský říká, že musíme být slepí, když neuznáme, že v nás jsou kořeny veškerého souladu a člověk sám je harmonií, a to jak vzhledem k tělu, tak i k duši. Přirovnává lidské tělo k hodinám složených z částí, které svoji nepřetržitostí a souladem pohybů zasahují jedno do druhého, podobně jako na sobě závisí části lidského těla. Při duševních pohybech je hlavní vůle, kterou pohání žádost a náklonnost, jež dále řídí rozum. Podle jeho názoru musí nezbytně nastat „*harmonie a souzvuk ctností, totiž náležité usměrňování činností a trpností*“, protože „*člověk tedy není v sobě samém vpravdě nic než harmonie!*“¹¹⁴

Komenský míní, že i když je člověk pokažen hříšným pádem, může být pomocí boží znovu uveden v soulad. Protože je člověk obrazem božím, má kořeny své zbožnosti od přirozenosti, a proto by se měl obracet k Bohu, protože on je původním pramenem, z něhož vzešel.¹¹⁵ Podle Komenského byla přirozená touha po Bohu jako nejvyšší dobrou pokažena pádem do hříchu a jedině Bůh může napravit ono porušení.¹¹⁶

¹¹² SOUDILOVÁ, Věra., PALOUŠ, Radim. *Comenius redivivus: Příspěvky k filosofii výchovy*, s. 59.

¹¹³ Tamtéž, s. 77.

¹¹⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Velká didaktika*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek I. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 78.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 79.

„Člověku je přirozenější a milosti Ducha svatého snadnější státi se moudrým, ctnostným a svatým, než aby ze vnějška přicházející špatnost mohla bránit zdaru, neboť každá věc se snadno vrací ke své přirozenosti.“¹¹⁷

Uvedením *Pansofie*, *Pampaedie* a *Panglottie* v jedinou harmonii vznikla *Panorthosia*,¹¹⁸ ve které uvažuje, jak zlepšit stav vzdělání, náboženství a občanského zřízení. Náprava je nutná ve všech těchto třech oblastech současně, aby se „*požehnáním Božím uvedl na svět věk osvícený, zbožný a pokojný.*“¹¹⁹ Kdyby se lidé podle Komenského spojili s věcmi skrze pravou filosofii, spolu navzájem prostřednictvím pravé politiky a s Bohem pomocí pravého náboženství, byla by to pravá náprava věcí lidských.¹²⁰ Nežádá pouze otrhosi (nápravu), ale panorthosi – univerzální, všeobecnou, plnou nápravu všech, ve všem a všestranně. Aby člověk dovedl společně žít s věcmi, ostatními lidmi a Bohem.¹²¹

Kdybychom toho dosáhli, nastal by podle Komenského „*zlatý věk, v němž by záře pravé moudrosti pronikla mysl všech lidí, a pouto pravého míru by pojilo a poutalo všechny národy světa a pravé ctění pravého božstva by plnilo srdce všech lidí.*“¹²²

Komenský se domnívá, že byla zpřetrhána pouta mezi lidmi a věcmi, mezi lidmi navzájem a mezi lidmi a Bohem. Aby se lidé smířili s Bohem, musí zanechat surovostí, aby se usmířili mezi sebou navzájem, je nutné zapomenout minulé křivdy. Vše by měla napravit nová filosofie, nová theologie a nová politika, založená na zákonech všeobecnosti, jednoduchosti a dobrovolnosti.¹²³

„Ať je filosofie jednoduchá, jen když vyhoví věcem a skromné myslí, Ať je náboženství jednoduché, jen když vyhoví Bohu, zřídlu jednoduchosti, a dobrému

¹¹⁷ Tamtéž, s. 81.

¹¹⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Panorthosia*, in: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, svazek III, s. 256.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 255.

¹²⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Panorthosia*, kap. I, cit. d., s. 259.

¹²¹ Tamtéž, s. 260.

¹²² Tamtéž, s. 262.

¹²³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Panorthosia*, kap. V, cit. d., s. 295.

svědomí. Ať je politika jednoduchá, jen když poslouží svému cíli, pokojnosti věci lidských. ¹²⁴

Podmínka nápravy závisí podle Komenského na obecném, čistém a ničemu zlému nepoplatném dobru. Zmizely by tak z filosofie, theologie a politiky nevědomosti, omyly, pokrytectví, zmatky a násilnosti. Vyzývá nás, abychom usilovali o to,

„aby se filosofie, náboženství a občanská správa už konečně staly čistým vínem bez sedliny a čiročirým zlatem a stříbrem (vykopanými ze zlatodolů Božích a očištěnými od všech strusek sedminásobným třibením v novém ohni panharmonie). ¹²⁵

Komenský chce uvést filosofii, teologii a politiku v zákonitosti univerzální harmonie.¹²⁶ Je přesvědčen o tom, že vše bylo v těchto oborech provedeno nebo napsáno zlomkovitě a nemyslelo se tak na všeobecnou harmonii. Příležitost pomýšlet na ni nám dává Bůh. Proto by lidé měli vybudovat všechno znovu v harmonickém řádu a odstranit tak vše nespořádané a zmatené. Toužil po tom, aby každý národ, jazyk, filosofie, náboženství a politika byly zjasněny a uvedeny v soulad.¹²⁷

Přáním Komenského bylo, aby stejně tak jako je jedna zeměkoule, byli jednotní i vládci a obyvatelé této země a na všech stranách byli sloučeni mírem.¹²⁸

Náprava tohoto trojího stavu je nutná, aby každý měl plnost světla, míru a spásy. Komenský stanovil, že hlavní prací filosofie bude hledání světla a také péče o svědomí vypůjčené od theologů a o kázeň řádu patřící politikům. Úkolem theologie bude hledat tvář Boží a filosofie jí poskytne světlo věci a politika zákony svornosti. Politika se bude zabývat cestami míru a od filosofie přijme světlo věci a od theologie naději v lepší život a společenství.¹²⁹ Všechny tři obory by si měly vzájemně pomáhat a podpírat svoji vážnost a ne se jedna nadřazovat druhé.

¹²⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Panorthosia*, kap. X, cit. d., s. 321.

¹²⁵ Tamtéž, s. 322.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž, s. 323.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž, s. 325.

Chtěl dosáhnout toho, aby filosofie byla pravým zrcadlem Boží moudrosti, politika živým příkladem Boží moci, vše dobře spravující a náboženství rozdělovalo Boží dobrotu.¹³⁰

„Znakem dokonalé filosofie bude všeobecný souhlas a soulad lidského díla s přírodou, cílem pak bude světlo ve věcech a bohatá hojnost věcí. Obsahem dokonalé politiky bude přivedení lidské moudrosti k spolehlivosti mechanických řemesel, cílem pak pokoj na zemi a klid ve věcech, Pečetí dokonalého náboženství bude plný souhlas lidské vůle s vůlí Boží, cílem pak pokoj svědomí převyšující veškeré chápání, čili nebe na zemi.“¹³¹

Aby tyto tři obory něčeho dosáhly, je nezbytné, aby byly nové, neboť staré neplní svoje poslání. Komenský je přesvědčen, že nestačí filosofie jako láska k moudrosti, ale musí se dostavit sama moudrost – pansofie. Stejně tak nestačí politika (znalost spravování společnosti), ale žádá panarchii, což je znalost, jak udržovat v míru a rozkvětu veškerou lidskou společnost. A nakonec je nutné všeobecné náboženství, všemi božskými ctnostmi poutající k Bohu.¹³²

Komenský doufá, že naše moudrost (obecná filosofie) bude společná všem lidským myslím, jako denní světlo lidským očím. Náboženství, bude tak čisté a prosté, jako je Bůh a vláda lidí nad lidmi tak mírná, jako je vláda duše nad svým tělem.¹³³

Základem obecné dobrovolnosti bude společné trojí světlo – světlo smyslů, rozumu a Božího zjevení, za kterým půjdou filosofové, politici i theologové.¹³⁴

„Tímto plným Božím světlem budou filosofové zkoumat všechny věci, politici spravovat všechno lidské podnikání a theologové obracet vše, co se děje na zemi k nebi. A proto filosofové budou světloňosi, aby lidé byli všude ve světle, politici strážci aby lidé, ať činí cokoli, žili v pokoji, a theologové opatrovníky, aby lidé, ať se zabývají jakýmikoli životními úkoly, přece vždy pracovali Bohu a vždy se kochali v Bohu.“¹³⁵

¹³⁰ Tamtéž, s. 328.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž, s. 329

¹³³ Tamtéž, s. 330.

¹³⁴ Tamtéž, s. 331.

¹³⁵ Tamtéž.

6. Závěr

Cílem práce bylo nalezení harmonie v odkazu Komenského děl a její následná interpretace. Hledání bylo vymezeno pansofickým a všenápravným obdobím, tedy 30. a 40. lety 17. století.

Podle mého názoru, Komenský spojuje harmonii se souladem, jednotou, řádem a spatřuje v ní prostředek k nápravě a smíření. Usiluje o odstranění disharmonie a uvedení všeho v trvalou harmonii. Pro Komenského byla harmonie základem jak poznávání, tak tvoření všech věcí. Rozlišuje tři druhy harmonie, a to nižší, vyšší a nejvyšší. Panharmonie měla vše dovršit a vymýtit všechny omyly nebo neshody. Toužil po harmonické škole, vyučování a vzdělání; po harmonii, která by vládla v našem poznávání a po harmonii mezi lidmi, věcmi a Bohem.

Doufám, že se mi podařilo stanovený cíl splnit a přiblížit harmonii u Komenského v různých oblastech.

7. Seznam použité literatury

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Předchůdce Vševedy*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek V. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Výbor z obecné porady o nápravě věcí lidských*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek IV. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Škola vševedná*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Škola na jevišti*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Velká didaktika*, in: Vybrané spisy Jana Amose Komenského, svazek I. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Lexicon reale pansophicum*, in: De rerum humanarum emendatione consultatio catholica. Praha: Academia, 1966.

SOUDILOVÁ, Věra., PALOUŠ, Radim. *Comenius redivivus: Příspěvky k filosofii výchovy*, in: Studia pedagogická 6, Praha, 1991.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III: Soubor textů o J. A. Komenském*, Praha: Oikoymenh : Filosofia, 2003.